

Poslovilna sporočila samomorilnih oseb

Dr. Janez Pečar, znanstveni sodelavec, Inštitut za kriminologijo v Ljubljani

Poslovilna sporočila ali zapisane, najpogosteje morda celo zadnje misli, so prav tako ena izmed oblik komunikacij samomorilnih oseb s svetom, navadno z najbližjimi. Ker gre za komunikacije, do katerih je prišlo v posebnih oz. izjemnih socialnih, večinoma tudi konfliktnih okoliščinah, so dragoceno gradivo za proučevanje etiopatogeneze samomorov.

Poslovilna sporočila (gre za tako imenovana poslovilna pisma, ki pa so neredko, kot bomo videli pozneje, vse kaj drugega kot pisma) omogočajo suicidologiji vpogled

— v razvijanje samomorilnih misli skozi daljše obdobje ali vzbujajo slutnje, da se je pokojni za svoje samouničenje morda odločil hipoma;

— v suicidantove zadnje trenutke in njegovo duševno stanje v času storitve samomora, v afekte, ki so ga obvladovali itd.;

— v suicidantova razmerja s socialnim okoljem, v številni s konflikti, prevladujočimi ali vsaj domnevnimi motivi, telesnim in duševnim zdravjem itd., oz. pogosto kažejo tudi na kakšne silnice, ki so nazadnje imele rezultanto — nasilje zoper sebe, kolikor celo ne povedo za osebo, ki je lahko vzrok dejanja;

— v suicidantovo osebnost sploh, saj kot dokument sui generis ne bi mogli nobenega zadnjega sporočila samomorilne osebe jemati ločeno od njegove psihofizične celote in situacij, ki so vplivale na tako ravnanje;

— ne nazadnje, poslovilna sporočila tudi povedo, s kom je suicidant želel ob koncu svojega življenja (ali še po njem) komunicirati ali ga celo raniti z dejanjem.

Čeprav je med samomorilnimi ljudmi še za časa življenja dosti tako imenovanih »komunikatorjev«,¹ pa je poslovilno pismo pomembno, ne samo za službe, ki morajo ugotavljati vzroke smrti, marveč tudi za nekatere družboslovne panoge in kot tako dopolnilo za proučevanje silnic človekovih osebnosti in za pojasnjevanje spleta okoliščin, ki vodijo ljudi v prostovoljno smrt. Toda že vnaprej je treba reči, da so nekatera dosedanja raziskovanja, še posebej pa naša spoznanja, pokazala nekaj posebnosti, ki jih je mogoče strniti v naslednje ugotovitve:

— da glede starosti, spola, družinskega stanja, duševnega in telesnega zdravja, kraja storitve, zdravstvene nege in raznih drugih spremenljivk ni posebnih razločkov med tistimi suicidanti, ki

so pustili poslovilna sporočila, in med tistimi, ki jih niso;²

— da opisi silnic, ki naj bi pripeljale do samomora, ali navedbe oseb, ki naj bi tako ravnanje povzročile, niso vedno zanesljivi, čeprav jih suicidant posreduje v poslovilnem sporočilu, kajti vprašanje je, če se je pokojni zavedal vseh okoliščin, ki so pripeljale do dejanja;

— poslovilna sporočila včasih sploh ne povedo ničesar o genezi dejanja. Čeprav samomori nastajajo zaradi kakšne krivde pokojnega, samokaznovanja, kaznovanja drugih, sovražnosti do sebe ali drugih, iz želje umreti in živeti hkrati, iskanja pomoči od drugih, opozoritve nase itd., večina poslovilnih sporočil (kot bomo to videli za slovenske razmere) ne govori o socialno-psiholoških oz. sploh suicidoloških dejavnikih.

Ob raziskavi »Samomori v Sloveniji«³ smo imeli priložnost zbrati iz dokumentacije uprav javne varnosti tudi vsebino »poslovilnih pisem« samomorilnih oseb iz leta 1967. Ker med domačo suicidološko literaturo ni mogoče najti skoraj ničesar o »zadnjih zapisih« samomorilnih oseb, bo pričujoči sestavek prvi poskus obravnavanja tega vprašanja in zato najbrž v čem tudi pomanjkljiv in nepopoln.

A. PRIMERJAVA PISCEV POSLOVILNIH ZAPISOV S TISTIMI, KI NISO PUSTILI NOBENIH ZAPISOV (Slovenija — leto 1967)

V letu 1967, za katero smo zbrali podatke o samomorih na Slovenskem, jih je med 474 suicidanti poslovilna sporočila zapustilo 89, tj. 18,2 %.

Poslovilna sporočila so našli bodisi delavci javne varnosti ali drugi ljudje, ki so prvi prišli do samomorilne osebe. Ker delavci javne varnosti ugotavljajo razne okoliščine samomora, da bi ugotovili morebitno udeležbo drugih oseb ali drugačno naravo dogodka, so bila poslovilna sporočila kot dokazno gradivo skoraj dosledno prepisana, če ne celo v originalu v njihovih arhivih. To nam je delo precej olajšalo.

Domnevamo, da je poslovilnih sporočil lahko tudi več (ne samo pri nas, ampak tudi drugod), kajti samomorilne osebe neredko imenujejo ljudi

² Shneidman, — Farberow: Eine Sozio-Psychologische Untersuchung des Suizids, Perspektiven der Persönlichkeitsforschung, stran 208.

³ Raziskavo je financiral Sklad Borisa Kidriča v Ljubljani in sva jo za Inštitut za kriminologijo v Ljubljani opravila s prof. dr. Levom Milčinskim. Obdelavo podatkov je pripravil tov. Ivan Glonar. Poslovilna sporočila je prepisala tov. Anka Purkart.

¹ Glej o tem: Yessler, Gibbs, Becker: On the Communication of Suicidal Ideas, Archives of General Psychiatry, Vol. 3, Dec. 1960, No. 6, stran 612.

ali omenjajo situacije, zaradi katerih so po svojem mnenju šli v smrt. V takih primerih je svojem ali prizadetim najbrž težko izročati sporočila tistim predstavnikom služb, ki se morajo ukvarjati z dejanji te vrste in jih tudi preiskovati, ker so jim lahko v takšno ali drugačno škodo.

Odstotek poslovilnih sporočil samomorilnih ljudi na Slovenskem ni posebno velik. Imamo premalo podatkov o tem, da bi lahko sklepali, katere okoliščine vplivajo na večje ali manjše število napisanih zadnjih zapisov. Pri tem je nedvomno treba upoštevati sociološke, socialne, psihološke, kulturne komponente itd., verjetno pa je treba vsako poslovilno sporočilo kot tudi dogodek sam spraviti v sklad s pokojnikovo osebnostjo in v življenjske razmere, v katerih je bil. Ker pa smo Slovenci bolj zaprti vase, manj komunikativni, ker je med suicidanti pri nas večina ljudi iz nižjih družbenih plasti itd., je najbrž tudi manj takih, ki bi na koncu življenja čutili potrebo po tem, da bi prijeli v roko še pero in svoje občutke sporočili drugim. Sicer pa našo suicidologijo tudi na tem področju čakajo težavne naloge proučevanja suicidalnega komuniciranja; to proučevanje naj pomaga tudi prizadevanjem za preprečevanje samomorilnosti.

Toda dosegljiva suicidološka literatura kaže, da smo glede omenjenih pomislekov, kar zadeva odstotke poslovilnih sporočil, vendarle nekje v sredini. Tako je npr. v Los Angelesu v letih 1945—1954 poslovilna sporočila zapustilo od 12—15 % suicidantov.⁴ V Philadelphiji je bilo v letih 1951—1955 med 742 samomorilnimi ljudmi 24 % takih, ki so napisali kakšne poslovilne zapiske⁵ itd. Vse kaže, da je tistih, ki ob smrti ne pokažejo želja po komuniciranju z ostalim svetom ali z bližnjimi — večina. V zvezi s tem pa nastajajo tudi prizadevanja po proučevanju in ugotavljanju morebitnih razločkov med tovrstnimi »komunikatorji« in »nekomunikatorji«.

Kakšne so ugotovitve glede tega pri nas? Glede na omenjeno število podatkov, ki sem jih lahko zbral za pokojne iz sekundarnega gradiva (predvsem organov javne varnosti), sem opravil nekatere preizkuse predvsem v dveh smereh. To so predvsem *sociološki dejavniki in vedenjske indikacije*.

⁴ Pokorny Alex D.: Myths about Suicide, Suicidal Behaviors, stran 59.

⁵ Tuckman, Kleiner, Lavell: Emotional Content of Suicide Notes, The American Journal of Psychiatry, Vol. 116, No. 1, July 1959, stran 59.

Med sociološkimi dejavniki sem se lotil spola, starosti, družinskega stanja, zaposlitve, kraja samomora, dneva samomora v tednu in prebivališča suicidantov glede na razmerje mesto — vas.

Kar zadeva vedenjske indikacije, pa je gradivo dopuščalo ugotavljanje načina samomora, telesnega in duševnega zdravja, suicidantovega razmerja do družine, preduicidalnega vedenja, alkoholizma in domnevnih motivov, zaradi katerih naj bi bil samomor storjen.

Preizkusi z metodo h^2 so pokazali,⁶ da med vsemi gornjimi določilnicami, razen razmerja mesto — vas, zaposlitve, vedenja pred samomorum ter razmerja do družine, med tistimi, ki so pustili poslovilna sporočila in med tistimi, ki jih niso, ni statistično signifikantnih razločkov. To bi tudi pri nas načeloma potrjevalo ugotovitve nekaterih tujih avtorjev,⁷ da se pisci in nepisci poslovilnih pisem ne razločujejo.

Med določilnicami, v katerih se »pisci« od »nepiscev« pri nas razločujejo, sta dve sociološki in dve vedenjski, ki jih v nadaljevanju prikazujem v tabelah. V tabelah 1 in 3 so prikazani nepopolni podatki za obe skupini, ker pri vseh samomorilnih ljudeh ni bilo mogoče ugotoviti iskanih dejstev. Tabela 4 obravnava samo »komunikatorje«, tabela 3 pa samo tiste, ki so živeli z družino.

a) Razločki v socioloških dejavnikih

Razmeroma več poslovilnih sporočil so napisali samomorilni ljudje, zaposleni v industriji in rudarstvu, obrtnih in komunalnih storitvenih dejavnostih, družbenih službah ter službah kulture in socialnega varstva.

Ljudje na vasi si občutno pogosteje jemljejo življenje, ne da bi pustili poslovilna sporočila. Poslovilna sporočila so pogostejša med suicidanti iz naših mest. To velja zlasti za Ljubljano in Maribor. Med drugimi urbaniziranimi središči so razločki majhni ali pa jih sploh ni. Večjega števila »komunikatorjev« med mestnimi samomorilnimi ljudmi ni mogoče razložiti s sedanjim poznavanjem samomorilstva na Slovenskem. Verjetno gre za kakšne sociološke kakor tudi psihološke in druge dimenzije. O osebnostih samomorilnih ljudi je težko sklepati na podlagi izpovedi drugih in iz zunanjih vedenjskih ma-

⁶ Preizkuse z metodo h^2 , je opravil Boris Uderman, višji strokovni sodelavec Inštituta za kriminologijo v Ljubljani.

⁷ Shneidman, Farberow, Yessler, Gibbs in drugi.

Tab. 1: Zaposlitev samomorilnih oseb glede na to, ali so napisali poslovilno sporočilo ali ne

Zaposlen v	Števílo poslovilno sporočilo			Struktúra poslovilno sporočilo		
		je	ni		je	ni
Skupaj	446	85	361	100	100	100
— Industrija in rudarstvo	79	18	61	17,7	21,2	16,9
— Kmetijstvo in gozdarstvo	72	9	63	16,2	10,6	17,4
— Obrt in komunala	30	8	22	6,7	9,4	6,1
— Kulturne, socialne, družbene in druge službe	20	8	12	4,5	9,4	3,3
— Začasno zunaj delovnega razmerja	41	10	31	9,2	11,8	8,6
— Zunaj poklica, osebe z last. doh., vzdrževani	169	17	142	37,9	31,7	39,4
— Drugje	35	5	30	7,8	5,9	8,3

$h^2 = 11,86$, značilen na ravni 0,10

Tab. 2: Samomorilni ljudje glede na razmerje mesto—vas in poslovilna sporočila

Prebivali	Števílo poslovilno sporočilo			Struktúra poslovilno sporočilo		
		je	ni	Skupaj	je	ni
Skupaj	474	89	385	100	100	100
V mestu	155	46	109	33	52	28
Na vasi	319	43	276	67	48	72

$h^2 = 16,90$, značilen na ravni 0,001.

nifestacij za toliko let nazaj. V sociološkem oziru pa bi lahko postavili več domnev, npr., da v času življenja niso imeli dovolj komunikacij zaradi pritiskov urbaniziranega življenja, vsaj takih ne, ki bi jih želeli (mladi ljudje, upokojeanci itd.); da jim višja izobrazba in družbeno okolje laže dopuščata ustrezno komunicirati tudi v zadnjih trenutkih življenja itd. Toda karkoli bi trdili, je lahko le ugibanje ob nezadostno poznanem pojavu, ki zahteva opazovanje in proučevanje v daljšem obdobju in iz najrazličnejših kotov.

Nasprotje v tem najbolj kaže primerjava med Ljubljano in Prekmurjem. V Ljubljani je med 62 samomorilnimi ljudmi napisalo poslovilno sporočilo 21 oseb, v Prekmurju (biv. okraj Murska Sobota, kjer je povprečna starost suícidantov največja) pa od 23 le 1. Razmerje je torej 3 : 1 v Ljubljani in 23 : 1 v Prekmurju.

b) Razložki v vedenjskih indikacijah

Suícidanti, ki so živeli v konfliktnih razmerjih do družine, so pogosteje napisali poslovilna sporočila (to morda še posebej podpira hipotezo, da je samomor funkcija sovražnosti). Sovražnost pa je okoliščina, ki je dokaj očitna tudi v zadnjih sporočilih, kakor bomo videli pozneje.

Izražanje samomorilnih misli ali poskušanje samomorov se v suícidologiji obravnava različno, bodisi kot klic na pomoč, opozorilo nase, bodisi kot sredstvo za izsiljevanje oz. sploh za izražanje neugodja ali olajšanja itd. Dobra tretjina suícidantov ni izražala nobenih znamenj, da se ukvarja s samomorilnimi mislimi, seveda pa je vprašljivo, če je okolje tudi druge v tem oziru razumelo in bilo na to pozorno.

Za naše razmišljanje je zanimivo to, da je med tistimi, ki so kakorkoli izražali pre-suícidalne

Tab. 3: Razmerje do družine in poslovilno sporočilo

Razmerje do družine	Število poslovilno sporočilo			Struktura poslovilno sporočilo		
		je	ni		je	ni
Skupaj	267	46	221	100	100	100
Dobro, tesno, toplo	90	10	80	30	22	36
Slabo, konfliktno, sovražno	177	36	141	70	78	64

$h^2 = 2,94$, značilen na ravni 0,10.

Tab. 4: Predsuicidalno komuniciranje in poslovilna sporočila

Izražanje samomorilnih idej	Število poslovilno sporočilo			Struktura poslovilno sporočilo		
		je	ni		je	ni
Skupaj	293	58	235	100	100	100
Samomorilni poskusi in grožnje	115	17	98	40	29	42
Samo grožnje	178	41	137	60	71	58

$h^2 = 3,54$, značilen na ravni 0,05.

nagibe, najti več poslovilnih sporočil kot med tistimi, ki niso kazali samomorilnih tendenc. Z druge strani: tisti, ki svoje občutke izražajo v tem oziru samo verbalno, tudi pozneje ob smrti pogosteje komunicirajo z okoljem.

Na teh štirih področjih smo torej ugotovili razločke med »pisci« in »nepisci« v slovenski suicidalni populaciji za leto 1967. To je morda pomembno za primerjavo z nekaterimi tujimi ugotovitvami. V vseh drugih določilnicah pa se naša spoznanja ujemajo s tujimi raziskavami.

B. RAZČLEMLJA POSLOVILNIH SPOROČIL

Zadnja ali poslovilna sporočila samomorilnih oseb razčlenjujem predvsem iz dveh zornih kotov, in sicer:

- v prostorskem in fizičnem oz. oblikovnem smislu ter
- v vsebinskem oziru.

Vprašanj prve skupine se je bilo mogoče lotiti predvsem glede na to, kje so bila poslovilna sporočila najdena, oz. kje so jih pokojniki pustili za časa življenja, da bi jih drugi našli po njihovi smrti, in kako so svoja sporočila posredovali drugim (oblikovno).

V vsebinskem oziru — to je zlasti pomembno za morebitno ugotavljanje samomorilne etiopatogeneze pa so obravnavana naslednja vprašanja: na koga je bilo sporočilo naslovljeno, če je sploh bilo; ali so bili v sporočilu omenjeni razlogi za samomor in kateri; ali je iz sporočila mogoče sklepati na kakšne afekte, ki so obvladovali pisca, in katere; komu ali čemu je bil dan glavni poudarek poslovilnega sporočila in končno, kaj načjenja tako imenovana nečustvena vsebina zadnjih zapisov.⁸

Poudariti je treba še naslednje:

— dolžina sporočil je zelo različna, od nekaj besed do nekaj strani:

— uporaba pisalnega sredstva in pripomočkov, na katerih je bilo sporočilo posredovano, kaže bodisi na daljše pripravljane na dejanje bodisi na hipno odločitev:

— nekatera sporočila kažejo na duševno zmedenost pisca v času pisanja, bodisi da je bilo povzročeno s toksičnimi sredstvi bodisi da je nastalo zaradi kakšnega afekta. To se vidi iz nerazločnih stavkov, nerazumljivih besed, znamenj, ki se ne dajo brati itd.;

⁸ Shneidman — Farberow, Eine Sozio — Psychologische Untersuchung des Suizids, Perspektiven der Persönlichkeitsforschung, stran 206—207.

— poslovilna sporočila tako ali drugače kažejo na osebnost pisca, na njegove vrednostne norme in moralne vrednote, vedenjske vzorce, intelektualnost itd., še posebno pa njegova razmerja do okolice, v kateri je živel in ki jo zapušča.

Sicer pa analizo dopolnjujejo izvlečki iz posameznih sporočil, ki bodo na ustreznih področjih več kot pretresljivo ilustrativni.

a) Najdba in način sporočanja

1. Najdba

Večina poslovilnih sporočil (62 ali 70 %) je bila najdena doma, ne glede na to, ali so tam našli tudi posmrtno ostanke pokojnih ali ne. Vse kaže, da je *prebivališče najzanesljivejši kraj za posmrtno komuniciranje*. Tudi tisti, ki odhajajo umirat drugam, »izven doma«, sporočila pogosto puščajo v prostorih, kjer sicer žive. Sporočila, ki so jih pustili doma, so bila največkrat najdena ali v prostorih, kjer so pokojni imeli svoja ležišča, ali v kuhinji, medtem ko drugi prostori (podstrešje, stranišča, predsobe, avtomobili itd.) prihajajo v poštev le redkeje, sem in tja pa vendarle.

Na truplu in v obleki, na prostem (izven doma) so bila sporočila najdena pri 19 (21 %) samomorilnih osebah, 5 suicidantov je sporočila pustila v raznih prostorih izven doma (npr. na lesenih stenih barake v bližini kraja, kjer se je obesil, v mrtvašnici, v pisarni, v počitniški hišici itd.), le 3 so sporočila v obliki pisem poslali svojcem, po pošti ali drugače.

2. Način posredovanja

Načini posredovanja so zelo različni in dajo neredko sklepati na nujno, na naglico in na mrzlično odločitev za samomor; tokrat je uporabno prav vse, kar pride pod roko (tudi ovitek cigaretnih škatlice ali nalepnica od steklenice piva).

Le 19 (21 %) samomorilnih oseb je napisalo pisma v obliki, kakršne smo vajeni in ki je v normalni rabi za komuniciranje med ljudmi (nekateri so napisali več pisem različnim osebam); 27 oseb (31 %) je pustilo sporočila, napisana na listek, črtan list, list iz zvezka ali kos papirja ipd., 11 oseb na koledarju, v zvezku, v zapisnici ali dnevniku; 11 oseb jih je napisalo na časopis, na vabilo za sestanek, na papirnato vrečko, na blagajniški listek, na stanovanjsko odločbo ipd., 9 oseb na čisto polo papirja, 4 v knjigo, na list,

iztrgan iz knjige, na razglednico in na hrbtno stran svoje fotografije; 6 oseb je hkrati naredilo oporoko, 2 pa sta svoji sporočili napisala s svinčnikom na steno ob postelji in s kreda na steno barake v bližini kraja storitve.

Zaradi pristnosti sporočila ali kakšnih drugih razlogov je ena suicidantka pri obeh pismih, ki ju je napisala za svojo mater in moža, pustila tudi prstni odtis.

b) Vsebina poslovilnih sporočil

1. Naslovljenost

Skoraj polovica suicidantov (41 ali 46 %) svojih sporočil ni naslovila nikomur, 16 (18 %) jih je sporočila naslovilo vsem tistim, ki naj bi jih zadevala glede na vsebino, 12 oseb jih je namenilo zakoncem, 8 domačim (starši, otroci, bratje in sestre), 10 oseb je komuniciralo z drugimi itd.

Primeri posebnosti naslavljanja:

- primer 402: »Testament«
- primer 037: »Sosedje, tovariši in znanci«
- primer 259: »Ne iščite me več« podpis
- primer 380: »Kdor prvi najde ta omot, naj razdeli pisma naslovljencem«
- primer 392: »Poslovilno pismo«
- primer 099: »Nasvidenje vsem skupaj«
- primer 310: »Važno obvestilo...«
- primer 274: »Poslavljam se od kolektiva in družine« — podpis
- primer 417: »Ljubi moj Janko!«
- primer 034: »Sine! Vlado«
- primer 044: »Žena, oprost mi«
- primer 461: »Hermína!«

Nekaterim (npr. primeri 044, 099, 259, 274 itd.) je že oblika naslovljenosti v bistvu celotno zadnje sporočilo, medtem ko drugi čutijo potrebo po obsežnejšem razodetju in celo urejevanju mnogih, tudi gmotnih vprašanj po svoji smrti.

Ker je bilo večina poslovilnih sporočil najdenih v okolju, kjer so suicidanti živeli (doma), jih je *nabrž veliko mislilo, da jih ni treba posebej naslavlјati, ker jih bodo prejeli tisti, ki jim gre do*. Poleg tega pa je naslavljanje verjetno tudi vprašanje čustvenih vezi ali kako drugače obarvanih razmerij med ljudmi v okolju samomorilne osebe; to ima dostikrat tudi negativni predznak. Dve tretjini samomorilnih oseb že za časa življenja izraža samomorilna nagnjenja. Zato je njihov zadnji korak mogoče razumeti tudi kot klic neimenovanim, ker jih bližnji že dotlej niso

razumeli. Kot je samo suicidalno dejanje lahko ambivalentno, ambitendentno oz. dvoumno, tako je tudi to vprašanje mogoče razlagati različno in samomorilnim hotenjem primerno.

2. Vzroki za samomor

Za odkrivanje suicidogeneze so najpomembnejša sestavina poslovilnih sporočil — navedeni vzroki za samomor. Toda v našem primeru kar 36 suicidantov (40 %) ni napisalo ničesar takega, kar bi lahko kazalo na motiv dejanja. Odšli so, ne da bi se jim zdelo vredno načenjati to vprašanje, čeprav je iz razmerij do drugih ali bolezni za časa življenja marsikdaj mogoče sklepati na domnevne ali prevladujoče vzroke, ki so pripeljali do samomorilne odločitve. Med drugo polovico pa so samomorilni ljudje navedli naslednje vzroke: 12 nesmiselnost nadaljevanja težavnega in konfliktov polnega življenja; 11 zapostavljenost, nesprijetost med svojci, neprijateljnost in potrebo po umiku pred drugimi; 8 šibko zdravje, različne poškodbe, bolezni in bolečine; 7 eksistenčne vzroke kot npr. nezaposlenost, neugoden položaj in težave v poklicu, dolgove ipd.; 6 zmedenost in depresijo; 4 ljubezenske spore itd.

Nekaj primerov za to področje:

primer 140: »Obupala sem nad življenjem zaradi bolezni na očeh.«

primer 038: »... še en pozdrav mojim otročkom, ker nisem zaželen. To so drugi krivi...«

primer 359: »Da ne bom več sitnica — pa raje umrem. Nikakor ne klicati zdravnika ali kakšne sosede, da bi me obudili k življenju, ker potem bi spet bila še bolj nesrečna. Pustite me pri miru, dokler izdihnem...«

primer 167: »Ne jokaj, ker tega nisi kriva Ti. Bodi dobra z M. Mene so vzeli za tistega, da so lahko razbili podjetje in to ve samo Z. in T.«

primer 443: »Poslavljam se od sveta, ker mi ni več živeti.«

primer 382: »Jaz bom zelo kratka in jasna. Spoznala sem, da ne bom imela nikdar sreče in zato sem naredila nekaj takšnega, ker vem, da bo to za mene dobro in za ostale... Zakaj sem šla pod vlak, tega ne bo zvedel nihče, to ostane v meni...«

primer 128: »Ko boste iskali vzroke moje smrti Vam naj pojasnim, da odhajam iz osebnih razlogov. Življenje je postalo tako težko, da ga sam več ne zmorem...«

primer 410: »Ker si mi že vzela vse, še ti darujem življenje. Pri kom našel sem srečo, naj bo še konec. Sprava za ločitev je s tem rešena.«

primer 385: »Bodi človek in se vdaj v usodo. Vsi naj ti skušajo oprostiti, saj si šele v petek zvedel, kaj se dogaja s tabo. Če bi bilo to odvisno od tebe, bi se sprijaznil. Nisi vedel, kako je s tabo...«

primer 112: »Končam se, ker sta največ kriva P. in njegova žena...«

primer 096: »Vsega je kriva žena, 25 let trpim z njo, več pa ne prenesem. Moja mama je pa zlata ženska«

Čeprav je namen tega sestavka analiza poslovilnih sporočil, pa je treba omeniti še nekaj okoliščin. Marsikatero sporočilo je bolj razumljivo tudi glede navedenih vzrokov za samomor, če ga spravimo v sklad s pokojnikovim življenjem. Poslovilno sporočilo in njegova vsebina sta neredko posledica življenja in razmer, v katerih je posameznik živel. Je pa tudi narobe. Pokojnikova zadnja leta so bila polna težav in konfliktov, a jih v poslovilnem sporočilu sploh ne omenja in se izogiba omenjanju vzrokov, kot da bi se bal čustvenosti in razgrinjanju intimnih in bolečih sfer svojega bitja; raje se zateka k rečem in njihovemu urejanju po smrti. V zadnjih sporočilih pa prihaja tudi do tega, da se npr. pokojnik (alkoholik) jezi na svojo ženo in jo dolži za svojo smrt, čeprav je bila z njim dobra, razumevajoča in skrbeča.

Skratka, tudi poslovilno sporočilo ni vedno najbolj ustrezen (in zanesljiv) pripomoček za raziskovanje etiopatogeneze samomorilstva. Je pa pomemben dokument, ki z drugimi znamenji dopolnjuje podobo o zapletenosti človekove osebnosti.

Pokrajinska porazdeljenost navedb o vzrokih za smrt kaže v tem letu še neko posebnost. Na območju biv. celjskega okraja nihče v poslovilnem sporočilu ni izrazil vzrokov za samomor.

3. Afekti

Iz večine sporočil izhajajo določeni afekti, ki so obvladovali pokojne, ne morda samo v času samomora, marveč nekatere med njimi že davno prej. Ti afekti so lahko postajali tudi odločilni dejavniki v dozorevajočem samomorilnem procesu.

Obstoječa kazuistika kaže, da 27 suicidantov (30 %) pri pisanju sporočil ni kazalo nobenih posebnih afektov; 20 oseb je do okolja (svojcev, bližnjih, domačih itd.) izrazilo sovražnost, grožnje, maščevanje, očitek, grajo ali vsaj kritičnost; 20 suicidantov je prosilo za odpuščanje ali pokazalo žalost, ker odhajajo; 8 jih je izrazilo

obup; 8 pa se je opravičevalo, pomilovalo samega sebe, se balo za druge ali se celo samoponiževalo ipd.

primer 010: »Ne sovražite moje družine, umreti sem moral...«

primer 037: »Prosim oprostite mi dejanje. Vse življenje sem žrtev napak in bolezni...«

primer 462: »Zaradi ene osebe sem morala to storiti. Tudi njega naj vest peče do smrti.«

primer 451: »Oprostita mi prosim, ker nisem ravnal z vama pravilno, storil kakšno krivico in se najlepše zahvaljujem za vajine muke, pota in brige, ki sta jih žrtvovala za mene...«

primer 425: »Sina ne dati L., ne zameri, ker je on kriv moje smrti... ta prokleti L... Preprokleti L. Kam si me spravil, ne morem se odločiti, pa moram. Oh, joj, zakaj te ubogala sem, da tretjič gre, hudič vzemi Tebe tudi ne morem in moram (nečitljivo) pred smrtjo bežim, ali bom, ljubi Bog, zakaj bom le.«

primer 155: »Resnično povedano, ne morem vzeti življenja mojih malih..., ki tako sladko spita. Toda maščujeta naj me, ko odrasteta.«

primer 102: »Ker ste mi uničili vse živce, grem v smrt.«

Afektivnost nekaterih sporočil je izredno močno poudarjena in kaže na eksplozijo čustev prav v času pisanja in morebiti tudi na takojšnjo samomorilno odločitev. Posamezniki izražajo v svojih sporočilih izredne kaznovalne nagibe, drugi bi radi živeli in umrli, tretji se opravičujejo in poslavljajo itd.

Afekti morda zaznamujejo pristnost navedene etiopatogeneze samomorilnih dejanj, pri čemer pa je seveda treba upoštevati morebitno zamračenost razsojanja ali evfoniziranost s toksičnimi sredstvi, računati na bolečine in globoko depresijo v času dogodka; vse to v subjektivnem oziru zmanjšuje ustrezen opis suicidogene situacije v poslovljnem sporočilu. *Agresivnost in sovražnost* (sovražnost kot funkcija samomora) sta *večinoma obrnjena navzven, k drugim*, in manj zoper sebe; to potrjuje dinamičnost modela »raniti druge z ubojem samega sebe«.

4. Nečustvena vsebina

Povedano je že, da je določeno število suicidantov (27 ali 30 %) v svojih poslovljnih sporočilih izrazilo nekatere afekte. Neafektivno (nečustveno) vsebino pa je mogoče razdeliti takole: največ (in sicer 16) oseb v svojih sporočilih ure-

ja kakšna gmotna ali lastninska vprašanja; 12 suicidantov se ukvarja s svojimi posmrtnimi ostanki, s pogrebom itd.; 6 se jih poslavlja od svojih otrok; 6 oseb preprosto odhaja s sveta s kratkim zbogom, nasvidenje in podobnim; 5 jih omenja smrt in svojo usodo; 5 jih daje kakšna posebna naročila drugim ipd.

primer 458: »Moje trupelce bo hladna Dravca nesla, Bog ve kam. Vas pa prosim to, če vam mogoče bo, da moje trupelce pripeljite v rojstno vasico. Kdaj bodo mene v jamco dali, vi bratje, sestre, boste poleg stali in tiho boste žalovali...«

primer 110: »Mama vsem v slovo, nasvidenje pri...«

primer 319: »Oprostite mi vsi, ker sem se odločila za ta korak. Za mene je tako bolje.

Prosim imej skrb, da bo vse kar je v tem stanovanju od M. in P. Knjige, šatuljica z urami in prstani ter kosom zlata je Tvoja. P. naj ima televizijo, ostalo je od M. in P. Tudi denar in zlato, kolikor ni bo za pogrebne stroške.«

primer 32: »T.: Bodi priden in želel bi, da bi šel k teti in D. v T. M.: Ti me boš kmalu pozabila, tudi ti bodi pridna. Prav zaradi vaju bi še moral živeti in rad bi živel...«

primer 063: »Položite me tukaj na oder, ne vlačite me na stanovanje in to željo mi izpolnite...«

primer 392: »...pokopljite me dopoldan, da ne bo ljudi, saj sem osramočen v življenju ter brez vsakih rož, ker v življenju je bilo samo trnje zame...«

primer 361: »Vole dajte mojim sinovom, vsakomur enega. Krava pa naj gre za moje stroške. Ni me treba domov vlačiti. Vlecite me v mrtvašnico in štirje moški naj me dajo v zemljo in dajte vsakomur po 5000 in vsakemu liter vina in en golaž.

Ni treba na pogreb nikogar vabit...«

primer 114: Mlajši mladoletnik opisuje v zapisnici s poslovljno vsebino svoji materi med drugim tudi zadnje minute svojega življenja (samomor s plinom).

Več kot polovica suicidantov v poslovljnih zapisih ne posreduje čustvene ali vsaj ne posebno čustvene vsebine. Najbrž bi bilo za zdaj še spekulativno to dejstvo spravljati v kontekst z *narodnim značajem našega človeka*, na katerega delujejo najrazličnejše silnice, da smo Slovenci,

kot pravijo,⁹ nekomunikativni in slabši govorniki, bolj zadržani, manj odprti in čustveni, vendar pa bolj gospodarni, varčni, preveč promptni in disciplinirani ipd., od pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov (katerih stopnja samomorilnosti je opazno nižja). Vse kaže, da resničnost in neusmiljenost življenja, ki so ga imeli samomorilni ljudje (ti so večinoma iz nižjih družbenih plasti), ne dopuščata, da bi se še pred smrtjo (četudi jim morda gre za veličino dejanja) dvignili nadenj. Zato se ukvarjajo z zadevami sveta, ki ga zapuščajo, z rečmi, ki jih dajejo drugim, s svojim pokopom, z vprašanji dobrin, ki naj po njihovem mnenju ostajajo v pravih rokah, in podobnim. Morda je prav glede tega značilen zadnji stavek »primer 349«; pokojni pravi: »K. D. pojdi pa moje cunje poberi.« Kakšna absurdnost — odhajati s sveta, toda ne pozabiti na cunje, ki jim velja zadnja skrb.

Seveda pa je enoletna zbirka poslovilnih sporočil nekoliko preskromen vzorec, da bi lahko o tem sklepali kaj več.

5. Glavni poudarek sporočila

Glavni poudarek v poslovilnih sporočilih je bil namenjen (kolikor je iz vsebine sploh mogoče to dejstvo objektivno ugotoviti, ne da bi upoštevali prejšnje življenje samomorilne osebe) naslednjim vprašanjem: 24 suicidantov je poudarilo vzrok dejanja ali osebo, zaradi katere so šli v smrt; 16 oseb je glavno skrb namenilo premičnim ali nepremičnim rečem in ravnanju z njimi po smrti; 14 oseb je zapustilo tako kratka, skrivnostna in sploh nejasna sporočila, da se je tvegano odločiti za kakršenkoli poseben poudarek; 9 se jih je zadržalo predvsem pri svojem afektu; 10 jih opisuje zlasti lastno zmedenost, težavnost, težavnost položaja ali pa se vdaja nekakšnim abstrakcijam oz. nerazumljivostim; drugi pa so bili glede tega tako heterogeni, da morebitnih poudarkov ni mogoče grupirati.

primer 132: »Korak, ki sem ga naredil ni bil vzrok trenutna depresija. Zakaj sem se za to odločil bi morda moral napisati knjigo. Toliko konfliktov je vse življenje bilo v meni samem ...

primer 277: »Spravite me k Anciju.«

primer 394: »Vse je napravljeno v duševni zmedenosti. Jaz sem nad vsem obupal. Glavni

vzrok je včeraj. Zapuščinska razprava. Ne pokopljite me zraven M. Nisem tega vreden. Vrzite me nekje v jamo. Stroške plača socialno zavarovanje. Imam takšen pritisk na prsi, da me hoče raznesti. Grob je plačan zraven M. Če občina odloči je prav. Kaj župnika briga, kako sem umrl, sicer pa uredite, kakor znate. Če je pokopališče občinsko, bode ono odločilo, kje bom ležal.«

primer 079: »V umazani družbi ne morem živeti.« — podpis.

primer 083: »V slučaju smrti vas vse skupaj lepo pozdravim, posebno pa tebe mama. Kriva Milka.«

primer 099: »Jaz sem si odvezel življenje, ker nisem mogel narediti izpitne naloge. Obšle so me strašne misli in tako so me te misli privedle do uničenja ... Prosim vas tudi, da me shranite v zemljo, kjer so moji starši zelo revni ...«

primer 350: »Denar je v predalu miznice.«

primer 461: »Nisem denarja zapravil na ta način, kakor ti misliš ... Dolžan sem Š. 116 000, K. 240 000, R. 100 000 in Ž. 300 000. Včeraj sem si sposodil od H. 80 000 ... V predalu pisalne mize v levem kotu je potrdilo, ki F. dolguje salonitne plošče. Mislil sem tudi ubiti D. ... K. in G. pa povej, da so velike svinje.«

Ne redko je težko izbrati glavni poudarek sporočila, ker so misli v njih neurejene in begajo z ene reči na drugo. Dogaja se tudi, da je poudarek nakazan npr.: »9 let sem se mučil«, »zaradi ene osebe« ipd. Pisci pogosto ne povedo vzroka, osebe itd., slutiti jih je mogoče le iz suicidantove življenjske zgodbe in iz katamnastičnega opisa njegovih težav v družbenem okolju (psihološka avtopsija).

Sklep

Poslovilna sporočila samomorilnih oseb kljub skopim orisom v nekaterih primerih vendarle kažejo na socialne situacije in na osebna nagnjenja, ki so pripeljala do samomorilnega dejanja. Iz njih je pogosto mogoče sklepati na konfliktna razmerja med ljudmi, na osamljenost in zavrženost, na občutke krivde in manjvrednosti, zapostavljenosti ali zanemarjenosti, na nemoč nad seboj in drugimi, na nevživetost v okolje, na sovražnost in odpor do kakih oseb, na strah in depresijo, na pomanjkanje ljubezni, na obup glede neuspeha pri družbeni promociji, na marginalnost itd., tja do težav, na katere ljudje nale-

⁹ Dr. Lev Milčinski: Suicid in »nacionalni karakter« (posebnosti samomorov v Sloveniji), strani 5, še neobjavljeno — uporabljeno z dovoljenjem avtorja.

tijo zaradi telesnih bolezni in invalidnosti, nevrotičnosti ali celo očitnih duševnih motenj.

Veliko izmed naštetih in še druga znamenja bi lahko bila sestavine katere danes znanih teorij o samomoru kot so: anomija, družbena dezorganizacija, negativni statusni položaj; ali teorije samomora kot želje po ubijanju, biti ubit ali umreti; ali samomora kot komunikacije, maščevanja itd., do logičnega, katalogičnega in paleologičnega samomora; ali egotičnega, diatičnega in ageneratičnega in podobno, toda odvisno od tega, ali gre za sociološke, psihološke, fenomenološke, psihoanalitične ali interdisciplinarne prijeme. Na vse to pa nam niti pričujoči, niti heteroanamnestični podatki iz življenjske zgodovine piscev poslovilnih sporočil, niti še domača suicidologija ne morejo zadovoljivo odgovoriti. Na Slovenskem je še premalo ugotovitev o pojavu, da bi lahko docela ustrezno verificirali katerokoli izmed teorij in z njo uspešno razlagali samomor v domačem prostoru.

Vse to terja študiozno raziskovanje samomorov pri nas; to mora poleg sedanjih globalnih in individualnih silnic upoštevati tudi različne zgodovinske, etnopsihološke in druge spremenljivke pa tudi kulturno-vzgojne vzorce posameznih družbenih skupin in odzivnost posameznikov na pritiske, strpnost in sposobnost prenašati življenjske težave itd. Zdi se namreč, da nekateri pojavi, npr. alkoholizem, narkomanija in celo samomor — postajajo vedenjski vzorci in sredstva za reševanje družbenih in osebnih nasprotij ter težav.

Pričujoči poskus nekakšne, predvsem sociološke in psihološke razčlenbe poslovilnih sporočil ne podpira povsem nekaterih tujih ugotovitev, da med tovrstnimi »komunikatorji« in »nekomunikatorji« ni nobenih razločkov. Poleg tega pa je morda tudi med samimi pisci poslovilnih sporočil mogoče ugotoviti kake posebnosti glede na različne spremenljivke. Že samo način storitve samomorov pri piscih npr. kaže na razločke med tistimi, ki so se obesili, in tistimi, ki so si življenje vzeli kako drugače, še posebno, če pri tem upoštevamo spol suicidantov.

Zbrana poslovilna sporočila za nekaj ali celo več let nazaj bi nam povedala morda več kot enoletna zbirka. Lahko bi odkrili še kakšne regionalne, statusne, narodnostne, starostne, socialne, osebnostne in druge karakteristike, ki bi jih s pridom uporabili tudi za preprečevanje samomorov ali za zmanjševanje preduicidalnih stanj ter terapevtične in druge namene bodisi

laičnega, bodisi strokovnega obravnavanja posameznih samomorilnih oseb.

Poslovilna sporočila v marsičem izražajo osebnost pisca, ne samo glede pismenosti, izobrazbe, družbenega statusa, duševnega stanja ali afektivnosti v času pisanja in podobno, ampak kažejo tudi na razmerje do sveta, življenja in okolja pred samomorom, na neurejena in konfliktna razmerja, izražajo bolečine in sovražnost, ljubezen in neugodje, žalost in zasmehljivost, njihove življenjske izkušnje itd., in če nič drugega, podajajo način komuniciranja s tistimi, ki bodo brali sporočila, navadno po smrti tistih, ki so jih napisali.

Nekatera, vendar redka sporočila opisujejo tudi učinke smrtonosnega delovanja samomorilnega sredstva. Če ne kar iz opisa, pa je celo iz zmedenosti pripovedovanja in iz celotnega pisanja mogoče razbrati njegov uničujoči vpliv.

Dosti jih že prej pripoveduje o svojih samomorilnih mislih. Nekateri med njimi samomor tudi poskušajo, čeprav včasih z neustreznimi ali nezanesljivimi sredstvi in načini. Toda poslovilna sporočila so med tovrstnimi verbalnimi (zapisanimi) sporočili najbolj pretresljiv dokument o »klicu na pomoč«, ki pa je bil prepozen, da bi dosegel tisto, kar naj bi bil njegov namen.

UPORABLJENI VIRI

1. Brengelmann Johannes C. — David Henry P.: *Perspektiven der Persönlichkeitsforschung*, Bern 1961, strani 282.
2. Milčinski dr. Lev: *Suicid in »nacionalni karakter«* (posebnosti samomora na Slovenskem) strani 5.
3. Resnik H. L. P. Editor: *Suicidal Behaviors-Diagnosis and Management*, London 1968, strani 536.
4. Shneidman Edwin S.: *Classification of Suicidal Phenomena*, *Bulletin of Suicidology*, July 1968, str. 1—9.
5. Shneidman Edwin S. — Farberow Norman L.: *Some Comparisons between Genuine and Simulated Suicide Notes in Terms of Mowrer's Concepts of Discomfort and Relief*, *The Journal of General Psychology*, Vol. 56, April 1957, str. 251—256.
6. Shneidman Edwin S. — Mandelkorn Philip: *How to Prevent Suicide*, *Public Affairs Pamphlet*, No. 406, strani 28.
7. Tuckman Jacob, Kleiner Robert J., Lavell Martha: *Emotional Content of Suicide Notes*, *The American Journal of Psychiatry*, Vol. 116, No. 1, July 1959, str. 59—63.
8. Yessler Paul G., Gibbs James J., Becker Herman A.: *On the Communication of Suicidal Ideas*, *Archives of General Psychiatry*, Vol. 3, No. 6, Dec. 1960, str. 612—631.

UDC 179.7--05(487.12)(044)

Suicide Notes

Dr. Janez Pečar, Scientific Research Worker, Institute of Criminology, Ljubljana

Of 474 victims of suicide in Slovenia in 1967, 89 or 18,2% left a suicide note.

A comparison of those who left a note with those who did not revealed statistically significant differences (tested by χ^2) in the field of employment and residence (sociological determinants) and in family-relations and 'pre-suicide' communications (behavioral indications).

The analysis of notes deals with where and how they were found, to whom they were addressed, motives, emotional and non-emotional content etc.

The author concludes by saying that suicide notes are not always a safe means of analyzing the ethio-pathogenesis of suicide, but they make our notion of the causes of suicide, and other data on »psychological autopsy«, more accurate.